

RÉVÉSZ TAMÁS

NEMZETI VAGY VÖRÖS?

A VÖRÖS HADSEREG MOZGÓSÍTÁSA 1919-BEN

A Tanácsköztársaság történetének egyik legtöbb vitát kiváltó eseménye mind a mai napig a Vörös Hadsereg eredményes mozgósítása maradt. A sikeres toborzást mindegyik oldal a saját szempontjai szerint próbálta értelmezni.

Az 1990 előtti történetírás jobbra az emberek forradalmi meggyőződését hangsúlyozta, míg az 1990 után született művek – részben támaszkodva a két világháború közötti visszaemlékezésekre – a résztvevők nemzeti érzéseivel magyarázták az eredményes mozgósítást.

Az alábbi cikk arra tesz kísérletet, hogy meghaladja ezt a két magyarázatot, és társadalomtörténeti szempontból próbálja megvizsgálni, hogy milyen tényezők álltak a Vörös Hadsereg sikeres toborzásának hátterében.

Fegyveres munkásszázad felvonulása
az Andrássy úton

Amikor 1919. március 21-én kikiáltották a Magyarországi Tanácsköztársaságot, az új rezsimnek igen súlyos politikai kihívásokkal kellett szembenéznie. A Károlyi-kormány bukását hozó Vix-jegyzék követelései Damoklész kardjaként lebegtek az új állam vezetői felett. Kun Béla és társai számára nyilvánvaló volt, hogy a román és csehszlovák csapatok bármelyik pillanatban támadást indíthatnak, elfoglalva a Párizsban nekik ígért területeket. Ráadásul az őszirózsás forradalom sikertelen hadseregszervezési kísérletei nyomán a haderő szinte teljesen szétesett állapotban volt. A korábban sorozott katonák nagy részét már elbocsátották, miközben alig néhány tucat újonc jelentkezett a népköztársaság hadseregébe.

SZOCIÁLDEMOKRATA VAGY KOMMUNISTA?

A növekvő külső nyomás hatására a Forradalmi Kormányzótanács számára a katonaság ügyének gyors rendezése égető fontosságúvá vált. A politikai vezetés azonban súlyosan megosztott volt azzal kapcsolatban, hogy pontosan milyen haderőt kellene létrehozni.

Míg a szociáldemokrata politikusok – mint Böhm Vilmos és Pogány József – az önkéntesség fenntartása mellett kardoskodtak, a kommunisták az orosz bolsevik minta nyomán be szeretnék volna vezetni a kötelező sorkatonai szolgálatot. Rövid, de igen heves vita után végül kompromisszumos megoldás született.

A Vörös Hadseregről március 24-én kiadott rendelet bizonyos részeit ugyan a kommunisták kívánságára az orosz minta alapján készítették el, azonban – a legfontosabb pontban engedve a szociáldemokratáknak – nem sorozást, hanem toborzást írtak elő. Azért, hogy a katonák ideológiai elkötelezettségéről meggyőződjenek, minden újoncnak szüksége volt valamelyik helyi tanács, párt- vagy szakszervezet ajánlására. Motivációként igen jó fizetést – nagyjából egy szakmunkás bérért –, valamint a családtagok után járó jelentős pótlékot ajánlottak fel a belépő katonáknak. A Forradalmi Kormányzótanács a korábban a hadseregben szolgáló hivatásos tiszteket is csatlakozásra szólította fel. Mielőtt azonban véglegesen állományba vették volna őket, a helyi lapokban közölték a jelentkezők neveit, hogy korábbi beosztottjaik esetleg panaszt tudjanak tenni ellenük a világháború alatt tanúsított „reakciós magatartásuk” miatt.

Az új rezsim igyekezett látványos ünnepekkkel növelni az emberek je-

lentkezési kedvét. Budapesten az első ilyen rendezvényre március 29-én került sor. Ideiglenes színpadokat állítottak fel a Népligetben, ahol a korszak népszerű színészei szórakoztató színművekből adtak elő részleteket, és a felépő rezesbanda munkásdalokat játszott a közönségnek. Mindeközben a népligeti pályán Magyarország–Ausztria barátságos labdarúgó-mérkőzés zajlott. A félidőben és az előadások szüneteiben politikusok tartottak beszédeket, amelyekben a részt vevő – zömében külvárosi – munkásokat felszólították, hogy csatlakozzanak a Vörös Hadsereghez. Este a nagyobb fővárosi színházakban a vezető politikusok a középosztálybeli közönség előtt tartottak gyűjtő hangú beszédeket.

A VILÁGFORRADALOM GYŐZELMÉÉRT

Ezekben az ország megszállt területeinek visszafoglalását összekötötték az elnyomott proletariátus felszabadításával a „bojár-” és „burzsoáuralom” alól. A Tanácsköztársaság legtöbb vezetője azonban ezt a harcot mindig egy nagyobb, Európa-szerte tartó küzdelem részének állította be, amelyet az elnyomott osztályok a közelgő világforradalom győzelméért vívtak. Szamuely Tibor például a *Vörös Katona* című újság március 30-i számában így fogal-

Kun Béla beszél a vöröskatonákhöz

Fedák Sári, a kor ünnepelt színésznője egy vöröskatona-toborzón, 1919. április 6.

mazott: „A nemzetközi proletariátus érdekei szólítják zászlók alá Magyarországon minden dolgozóját. [...] Mindenkinnek a Vörös Hadseregben a helye. A világ minden elnyomottjának és kizsákmányoltjának felszabadítási harcára most toborzódik ennek a szent harcnak a nyugati előőrse.”

Szamuely – aki ekkor már hadügyi népbiztoshelyettes – szerint a győzelem igazi jutalma nem lesz más, mint a világ proletariátusának teljes felszabadulása. Annak, hogy a háborút egy nagy nemzetközi küzdelem részeként mutatták be, nemcsak ideológiai okai voltak, hanem meghúzódott mögötte egy igencsak gyakorlatias szempont is. Sokak számára nyilvánvaló volt, hogy a túlerő elleni harcra csak úgy lehet esélye a magyar proletárállamnak, ha külföldről – ebben az esetben Szovjet-Oroszországból – jelentős segítséget kap. A világforradalom és ezzel együtt az orosz támogatás megérkezése így a könnyedén kivívható győzelem reményét jelentette a katonák számára.

1919. március végén nemcsak a fővárosban, hanem vidéken is megindult a Vörös Hadsereg szervezése. Itt a toborzás zömében a helyi ezredeket vezető katonatisztek és a munkástanácsok kezében volt. A legtöbb alakulatnál első lépésként egyszerűen összehívtak minden rendelkezésre álló katonát a kaszárnya udvarára, letették velük az esküt az új kormányra, és a neveiket

felírták a toborzóbizottsággal. Másodsorban a helyi lapokban felhívást tettek közzé, amelyben felszólították az első világháborús veteránokat, hogy vonuljanak be korábbi szolgálati helyeikre. A kisebb falvakban a katonatisztek és a földművestanácsok képviselői vegyes toborzóbizottságokat hoztak létre, amelyek kocsmákban vagy valamelyik nagyobb középületben próbálták összeírni az alkalmasnak vélt fiatalok névsorát.

A paraszt fiatalok bevonulása itt ugyanazon koreográfia alapján történt, mint az 1918 előtt évente lezajló sorozások esetében. A fiatalok összegyűltek a város főterén, majd énekszó mellett együtt vonultak be a közeli városban található kaszárnyájukba, oda, ahol többségük alig fél évvel korábban leszerelt a Habsburg-haderőből. A vidéki városokban folytatott toborzópropaganda üzenetei nem sokban különböztek a fővárosiaktól. A Debreceni Direktórium által kibocsátott mozgósítási parancs például a világ proletariátusának felszabadítására hívta a zászlók alá a katonákat. Hasonló értelemben nyilatkoztak a munkásmozgalmi fellegetteknak nehezen nevezhető Hajdúböszörmény frissen megválasztott tanácsában is. Számos esetben azonban megjelentek olyan retorikai fordulatok, amelyek már a későbbi revíziós propagandát idézték. A debreceni *Népakarat* például azért hívta meg a katonákat,

hogy „a világ proletárjai egyesülhessenek és, hogy ezeréves otthonunkat a kapitalisták rablóhadaitól főlzabadítsuk”.

A Tanácsköztársaság első kísérlete a lakosság mozgósítására március végén és április elején mérsékelt sikerrel járt. Három hét alatt mindössze 48 477 katona csatlakozott a haderőhöz. A legtöbben a fővárosban álltak be, míg a második legeredményesebb toborzás az ország keleti felében zajlott. A belépő férfiak többsége azonban nem újonc volt, hanem a Károlyi-kormány alatt már szolgálatot vállaló katona, akiket a laktanyákban egyszerűen újraregisztráltak.

A NAGY MÁJUSI MOZGÓSÍTÁS

A Vörös Hadsereg történetében az első döntő fordulatot az 1919. április 16-án meginduló román támadás hozta el. A létszámbeli hátrányban lévő és fáradt magyar csapatok szinte azonnal visszavonulásra kényszerültek a Tisza irányába. A politikai vezetés számára nagyon hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a meglévő csapatokkal nincs esély megállítani a támadókat, ezért sürgősen nagyszámú új katonára van szükség.

A proletárdiktatúra vezetése ekkor úgy döntött, hogy a Tanácsköztársaság védelmében újabb mozgósítást rendel el. A lassan meginduló toborzás különösen május 2., Szolnok elvesztése után gyorsult fel. Kun Béláék erőfeszítéseit pedig váratlanul igen nagy siker kísérte: április második felétől szerte az országban folyamatosan növekedni kezdett az újoncok létszáma. Csak Budapesten 29 000 ember állt be a haderőbe, míg például a Délkelet-Magyarországon állomásozó 6. hadosztály létszáma 7200-ról 23 000-re nőtt. Összeségében május második felére már több mint 120 000 ember szolgált a Vörös Hadseregben. A kérdés jogosan merül fel: mi változott a korábbi időszakhoz képest? Nemzeti alapra helyezték a mozgósítást, vagy a proletariátus megértette a forradalmi idők hívó szavát?

Úgy tűnik, hogy a Tanácsköztársaság alapvetően világforradalmi harcban gondolkodó vezetőinek véleményében nem állt be jelentős változás.

1919. április 19-én Kun Béla a Budapesti Munkástanács ülésén a következőképpen beszélt a kitört háborúról: *„Két világáramlatnak a harca csap össze a Magyarországi Tanácsköztársaság fölött: az imperialista kapitalizmus és a bolsevista szocializmus. Ennek az összecsapásnak vagyunk a részesei.”* A későbbiekben külön hangsúlyozta: *„Nem állunk a területi integritás alapján, de élni akarunk, azért nem voltunk hajlandók visszavonni a demarkációs vonalat. Nem voltunk hajlandók arra, hogy fölszabadított proletártestvéreinknek a neutrális zónán lévő részét újból a kapitalizmus igája alá hajtsuk, mert ez azt jelentette volna, hogy a fizikai megélhetés lehetőségeit vonjuk el a magyarországi proletariátus elől.”* Kun Béla később külön hangsúlyozta, hogy számára csak egy szempont létezik a háború megvívásakor: *„a nemzetközi proletárforradalom szempontja”.*

Ez az alapvetően világforradalmi logika nemcsak a vezető politikusok beszédeiben volt jelen, hanem a Tanácsköztársaság toborzópropagandáját is nagymértékben meghatározta. Az ekkor megjelenő kiadványok Kun Béla szavaihoz hasonlóan alapvetően internacionalista, baloldali üzeneteket köz-

vetítettek. *„Fel hát előre az utolsó küzdelemre, a proletárok uralmáért, magunkért, gyermekeink szép életéért, a világ dolgozó szegényeinek felszabadításáért!”* – olvasható egy röplapon. Azt, hogy 1919 májusában – a legsikeresebb mozgósításkor – a nacionalista retorika használata még egyáltalán nem volt elterjedt, a budapesti május 1-jei ünnepek koreográfiája is jól szemlélteti.

A rendszer válságának legsúlyosabb napjaiban, amikor a román csapatok már elérték a Tisza vonalát, a dekorációban szinte semmilyen utalást nem találunk arra, hogy a Vörös Hadsereg harcának honvédő céljai lettek volna. A Fürdő utca és a Váci körút találkozásánál felállított Karl Liebknecht-szobor felett például *„A vöröskatona nem proletártestvérei, hanem a nemzetközi tőke ellen harcol!”* felirat szerepelt. A hagyományos nemzeti függetlenségi gondolat, amely majd az 1940-es évek végén fontos elme lesz a magyarországi nemzeti kommunizmus ideológiájának, ekkor még egyáltalán nem volt fontos a Tanácsköztársaság vezetői számára. A 17. századi Habsburg-ellenes harcok vezetőinek, Bocskai Istvánnak és Bethlen Gábornak a szobrait is vörös földgömbökkel takarták le.

Haubrich Dezső, Budapest katonai parancsnoka az Üllői úti honvédlaktanya udvarán lelkesítő beszédet tart, 1919. június 25.

A megjelenő plakátok és szórólapok a Tanácsköztársaság ellenségeiként nem más népeket és országokat jelöltek meg, hanem különböző „reakciós” vagy „ellenforradalmi” társadalmi csoportokat. A „román bojárok” és a „cseh burzsoák”, akik valójában nem a saját népükkel, hanem a magyar „ellenforradalmárokkal” állnak egy oldalon: „A magyar bojárok hívják, és a román bojárok jönnek. Persze csak hátul, a front mögött. Maguk előtt kergetik a még öntudatlan román proletárokat: Virággal, pálínkával, bankóval – mint egykor beneteket kergettek. És ezek a román proletártestvérek kénytelenségből harcolni fognak ellenetek.”

A helyzet még a felvidéki hadjárat kezdeti sikerei után sem változott. Kun Béla június elején Kassán elmondott beszédében a szlovák és a magyar proletárok cseh imperialisták elleni közös felkeléséről és együttműködéséről beszélt: „Nekünk mindegy, hogy dolgozó proletártestvérünk minő nyelven beszél, nekünk csak egy ellenségünk van, a burzsoázia [...] együtt azokkal, akik még ma ellenségként állnak velünk szemben, fogjuk előrevinni a nemzetközi proletárforradalmat, hogy megteremtjük a tanácsok nemzetközi köztársaságát.”

A MUNKÁSZÁSZLÓALJAK FELÁLLÍTÁSA

A döntő fordulat okait tehát nem a propaganda nemzetire fordulásában, hanem sokkal inkább a mozgósítás módszereiben kell keresnünk. A román támadás után megszüntették a korábban a laktanyákban zajló toborzást, s ettől kezdve a helyi tanácsokat, a szakszervezeteket és az üzemi tanácsokat bízták meg az emberek összegyűjtésével. Nagyon hamar nyilvánvalóvá vált, hogy ezek közül a legfontosabb szerep a szakszervezetekre fog hárulni.

Ahhoz, hogy megértsük ennek a hátterét, érdemes kicsit visszamennünk az időben. Az első világháború második fe-

létől rohamos növekedésnek indult a szakmai érdekképviselet tagysága. A szakszervezetek nemcsak lehetőséget adtak arra, hogy sok szakképzett munkás felmentést kapjon a frontszolgálat alól, de komoly segítséget tudtak biztosítani az élelmezési és a lakhatási nehézségek megoldásában. 1918-ra egyes budapesti külső kerületekben, valamint az ipari elővárosokban, mint Kispest, Újpest vagy Pestszentlőrinc, szinte kizárólag az általuk felügyelt bolthálózat volt felelős az élelmiszerek elosztásáért. Az első világháborút követő növekvő munkanélküliség ráadásul még von-

zóbbá tette az emberek számára a belépést. 1919 áprilisára a szakszervezetek tagysága meghaladta a másfél milliót, vagyis az ország városokban lakó férfilakosságának nagy része már belépett egy-egy ilyen szervezetbe.

A szakszervezeti mozgósítás mindenhol nagyon hasonló koreográfiát követett. A vezetők április végén nagygyűlésre hívták össze tagságukat. Itt először a munkáskórus énekelt, majd a szakszervezeti funkcionáriusok és esetenként egy-egy meghívott országos politikus beszéde következett. Ők gyűjtő hangú felszólalásaikban csatla-

„A proletárurolomnak nem csak a belső megszilárdítására kell gondolnunk, hanem arra is, hogy ma még körül vagyunk véve a cseh imperialisták és a román bojárok hadseregeivel. Fegyverkezünk kell és háborút is kell viselnünk, de ebben a háborúban már nem népek állanak majd egymással szemközt, hanem proletárok a kizsákmányolókkal, vagyonszerzést területrablókkal. Ebben a harcban már igazán a hazáját védi és ezzel a küzdelemmel lehetővé teszi a világ minden proletariátusának a felszabadítását a kizsákmányoló nagy-

tőke alól. Ennek a fegyveres erőnek, a vörös hadseregnek lesz a feladata, hogy visszaadja nekünk elrabolt bányáinkat és termőföldjeinket. Hatalmas szövetségesünk, az orosz-szovjet köztársaság katonái rohamosan közelednek határaink felé, soraikban magyar testvéreinkkel, akik jönnek újongva velünk együtt segítsék újra elfoglalni ezt az országot, a dolgozó proletárok Magyarországot.”

Pogány József beszéde a Nemzeti Színházban.
Népszava, 1919. március 30.

„Egy orosz elvtársunk mondotta, hogy vannak pillanatok a forradalomban, amikor a történelem színpadát elárasztják a gyengék, a kételkedők, a félve remegők, akik bezárva ajtajukat, ablakaikat, vattával betömve fülüket, agyukat és szívéüket, halálos remegésben mormolják imáikat, csakhogy megmenthessék ezzel nyugalmukat, és mindezt csak azért, hogy holnap a legegyszerűbbnek, a legvilágosabbnak lássák az a probléma, amely ma a legrejtélyesebb, a legfélelmesebb, aggodalmakat keltőbb. Vajon van-e okunk a legcsekélyebb aggodalomra is, vajon győzsöl-e a gyengék ingadozására, vajon nem biztosított-e ezernyi akadályon és ezernyi vesztélyen át is a győzelem? Csak a proletariátus szabadíthatja fel önmagát, a munkásság csak a saját erejében bízhat.

Az erő titka azonban a proletariátus önbizalmában, forradalmi öntudatában rejlik. Ez az öntudat kell, hogy alapja legyen a proletariátus forradalmi fegyelmének is, amelyen fel kell és fel fogjuk építeni a proletariátus új, forradalmi Vörös Hadseregét. A nemzetközi proletariátus érdekei szólítják zászlók alá Magyarország minden dolgozóját. Nincs és nem is lehet helye kivételnek és a köteleltségeljesítés alól kibúvásoknak. Mindenkinek a Vörös Hadseregben a helye. A világ minden elnyomottjának és kizsákmányoltjának felszabadítási harcára most toborzódik ennek a szent harcnak a nyugati előőrs. Minden katonájának a forradalmi proletáröntudat acélosítsa a karját és szívét. Csak két út állhat előtte, győzni vagy elpusztulni!”

Szamuely Tibor: Győzünk vagy meghalunk. A Magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. A magyar munkásmozgalom a nagy októberi szocialista forradalom győzelmét követő forradalmi fellendülés időszakában. 6/A kötet. Budapest, Szikra, 1956. 79. o.

kozásra hívták fel a résztvevőket, akik az esemény végén közfelkiáltással döntötték el, hogy együtt belépnek a Vörös Hadseregbe. A kisebb szakszervezetek tagjai általában a színházukban vagy színháztermekben találkoztak, míg a nagyüzemi munkásokat a gyárak udvarán gyűjtötték össze. Ezt követően rendszerint maguk a szakszervezeti tisztviselők végezték az újoncok fizikai állapotának felmérését és a katonák lajstromozását. A tagok aztán általában másnap közösen bevonultak a legközelebbi kaszárnya épületébe, ahol felvették az egyenruhájukat és a fegyvereiket. Az egyes szakszervezeti tagokat általában egy-egy önálló egységbe osztották be, így alakultak meg a postások, a vasasok vagy éppen a csepeli munkások századai és zászlóaljai.

A haderő szervezése nem volt szó szerinti értelemben véve sorozás, hiszen formailag mindenki önként csatlakozott. A munkásokat azonban minden bizonnyal nemcsak a forradalmi lelkesedés fűtötte. Többségüknek mindennapi egzisztenciája függött a szakszervezeti funkcionáriusok jóindulatától. Ők döntöttek az élelmiszerjegyekről, a lakhatási és a munkanélküliségélyről is. Mivel az új alakulatok munkahelyek szerint szerveződtek, a távolmaradók jó eséllyel az állásukat elveszítették volna.

A szakszervezetek nemcsak a fővárosban, hanem a vidéki nagyvárosokban is kulcsszerepet játszottak az emberek mozgósításában. Itt azonban általában a katonai hatóságokat is szorosabban bevonták a toborzásba. Debrecenben például a helyi szakszervezeti vezetők a katonatisztekkel együtt döntöttek arról, hogy melyik napon melyik szakma képviselőinek kell bevonulniuk. Hasonló módon zajlott az önkéntesek összegyűjtése Aradon és Nagyváradon is. Vidéken ehhez még hozzájárult, hogy a Vörös Hadsereg képes volt beolvasztani a román csapatok elől visszavonuló és a front közelében állomásozó különböző rendvédelmi gárdákat és nemzetőr-, valamint csendőregységeket.

A VÖRÖS HADSEREG VÁLSÁGA SOROZÁS ÉS NACIONALIZMUS

1919. május közepétől kezdve a Vörös Hadseregbe belépő önkéntesek száma rohamosan csökkenni kezdett. A szakszervezetek elérhető tagjait ekkorra már mind behívták, és a győzelmek elenére új önkéntesek alig jelentkeztek

a haderőbe. Az északi hadjárat során ráadásul a Vörös Hadsereg súlyos veszteségeket szenvedett, úgyhogy a kieső katonák pótlása sürgőssé vált. A kommunista vezetőket egyébként is zavarta, hogy a toborzás a zömében mérsekeltébb szociáldemokrata szakszervezeti vezetők kezébe került. Rövid vita után végül át tudták erőszakolni korábbi terveiket, és június 10-én bevezették a 18 és 45 év közötti dolgozók kötelező sorkatonai szolgálatát.

Első lépésben csak a Duna bal partjára terjesztették ki a sorozást, számítva a közvetlenül fenyegetett lakosság nagyobb lelkesedésére. Az emberek lajstromozását a helyi tanácsokra bízta, és a nagyobb városokban a házbizalmiknak kellett ellenőrizniük, hogy minden megfelelő korban lévő férfi megjelenik-e a bizottságok előtt. Az újonnan bevezetett hadkiegészítési rendszer azonban teljes kudarcnak bizonyult. A bizottságok előtt alig néhány tucat ember jelent meg, ráadásul többségüket alkalmatlannak találták az első vonalbeli szolgálatra. Vidéken, elsősorban a Duna–Tisza közén a sorozás bevezetése ráadásul sok helyen nyílt lázadásokhoz vezetett. Mindeközben a fronton a korábban mozgósított csapatok harci szelleme is jelentősen romlani kezdett. A felvidéki visszavonulás után a keleti támadás eredeti célja – az orosz-bolsevik csapatokkal való egyesülés – már nagyon távolinak és elérhetetlennek tűnt.

A katonai vezetés egy része ekkor már úgy gondolta, hogy a helyzet megoldására fel kell ébreszteni a katonákban a „nemzeti szellemet”. A fronton szolgáló tisztek egy csoportja kezdeményezte, hogy a vörös zászló helyett állítsák vissza a piros-fehér-zöld lobogót. Bár a tervet a vezető politikusok közül többek között Landler Jenő is támogatta, végül augusztus elejéig nem valósulhatott meg. Az ebben az időben megjelent propagandakiadványokban azonban valóban találunk némi elmozdulást a korábbi, erősen osztályharcos narratívához képest. Míg korábban a toborzópropaganda nem volt kifejezetten nacionalista, legfeljebb a környező népekkel kapcsolatos sztereotípiákat (vad románok, buta szlovákok stb.) erősítette, most már egyre többször jelent meg az ország felszabadításának gondolata.

Az 1919. július 20-ai utolsó, kétszemes tiszai offenzíva előtt már olyan röplapok jelentek meg, amelyek az ország „idegen járomba” döntéséről ír-

nak. Ezek szerint a Vörös Hadsereg harcainak célja megakadályozni, hogy „ezeréves országunkat martalékul dobják oda ellenségeinknek”. Az ekkor megjelenő, *Ne csüggedj!* című plakát, szakítva a korábbi internacionalista értelmezéssel, a Vörös Hadsereg 1919. május–júniusi offenzíváját már az ezeréves országkeretben ábrázolta.

A Tanácsköztársaság utolsó támadása azonban minden erőfeszítés ellenére teljes kudarcba fulladt. A túlerőben lévő román csapatok könnyedén megállították az erőtlen offenzívát, majd különösebb gond nélkül átkeltek a Tiszán, és végül a proletárdiktatúrát megdöntve bevonultak Budapestre.

NEMZETI VAGY INTERNACIONALISTA?

A Vörös Hadsereg mozgósításának történetét vizsgálva tehát mit mondhatunk a bevezetőben feltett kérdésre: a nemzeti célok meghirdetése vagy a forradalmi lelkesedés vezetett a hadsereg sikeres mozgósításához? A kérdésre adott rövid válasz tulajdonképpen az, hogy

egyik sem. A Tanácsköztársaság alig 133 napos fennállása alatt összesen három alkalommal próbálta meg mozgósítani a magyar lakosságot. A proletárdiktatúra azonban csak egyszer, a keleti fronton megindult román támadás után, 1919. május elején tudott látványos sikereket felmutatni. Ez azonban nem azért következett be, mert a vezetők váratlanul nacionalista retorikával próbálták meg mozgósítani az embereket.

A Tanácsköztársaság propagandája mindvégig alapvetően vonalasan baloldali maradt és a magyarországi háborút a világforradalom osztályok közötti harcának szélesebb kontextusában ábrázolta. Ettől a rendszer igazán csak fennállásának utolsó napjaiban tért el, amikor vezetői kétségbeesésükben – elsősorban közvetlenül a front mögötti területeken – megpróbálták nemzeti jelszavakkal mozgósítani az embereket. Ez azonban egyáltalán nem volt sikeres, a hadsereg létszáma a kötelező sorkatonai szolgálat dacára is folyamatosan csökkent.

Az április végi és május eleji mozgósítás eredményességének igazi kulcsa a szakszervezetek bevonása volt. Az

Gyári munkáseszedek szemléje az Andrassy úton, 1919. április 23.

első világháború alatt lezajló gazdasági változások hatására a szakszervezetek óriási befolyásra tettek szert a fontosabb iparvárosok munkásságának körében. 1919 elejére ők ellenőrizték az élelmiszerek elosztását, a segélyek kiutalását és a bérlakáshoz jutást is. Bár a csatlakozás elméletileg önkéntes volt, tagjaiknak így sok esetben nem volt igazán más választásuk, mint vezetőikkel együtt beállni a Vörös Hadseregbe. Az újoncok számára az ideológiai meggyőződésnél szinte biztosan fontosabb volt a munkatársaik részéről érkező csoportnyomás és a félelem, hogy ők vagy családtagjaik elveszíthetik a szakszervezetek biztosította szociális védőhálót. A Vörös Hadsereg mozgósítása ebben az értelemben az első világháború alatti társadalmi folyamatok – részben tudatos, részben véletlenszerű – kihasználásának volt köszönhető, és nem egy nemzeti vagy világháború ideológiának. ♦